

ความรับผิดชอบระหว่างประเทศจากการละเมิดสิทธิสตรีในภาวะขัดกันทางกำลังทหาร

การละเมิดการคุ้มครองสตรีในภาวะขัดกันทางกำลังทหาร คือการกระทำละเมิดต่อกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ หรือการกระทำละเมิดต่ออนุสัญญาเจนีวา ค.ศ.1949 ซึ่งจะพิจารณาจากลักษณะของความร้ายแรงหรือความรุนแรงของการกระทำ ความผิด มากกว่าที่จะพิจารณาจากการบัญญัติความผิดนั้นๆ ว่าเป็นความผิดที่ร้ายแรง

1. ความรับผิดชอบทางอาญาของปัจเจกชน

ปัจเจกชนไม่ว่าจะเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลย่อมมีสภาพบุคคลตามกฎหมายภายในของรัฐ แต่ตามกฎหมายระหว่างประเทศมองว่าปัจเจกชนโดยเฉพาะบุคคลธรรมดา ไม่ถือว่าเป็นบุคคลในกฎหมายระหว่างประเทศ เนื่องจากสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของบุคคลธรรมดาในทางระหว่างประเทศนั้นจะแสดงออกโดยผ่านรัฐซึ่งเป็นเจ้าของสัญชาติของบุคคลนั้น การที่บุคคลธรรมดาจะเรียกร้องให้รัฐอื่นชดใช้ความเสียหายแก่ตน ไม่สามารถกระทำได้โดยตรงในฐานะที่ตนเป็นโจทก์ แต่จะต้องใช้สิทธิของตนผ่านรัฐเจ้าของสัญชาติของตนในลักษณะการให้ความคุ้มครองทางการทูต (Diplomatic Protection) อย่างไรก็ตามต้องทำการพิจารณาแยกจากกันระหว่างสภาพบุคคลของปัจเจกชนในทางกฎหมายระหว่างประเทศ กับการใช้บังคับสิทธิของปัจเจกชนในทางระหว่างประเทศ เนื่องจากกฎหมายในสมัยก่อนไม่ยอมรับให้ปัจเจกชนสามารถที่จะใช้บังคับสิทธิของตนในทางระหว่างประเทศได้ ซึ่งเป็นคนละส่วนกันกับการที่ปัจเจกชนจะมีสิทธิได้รับสถานะเป็นบุคคลตามกฎหมายระหว่างประเทศ ดังนั้นในสมัยที่ปัจเจกชนยังไม่ได้รับการยอมรับให้ใช้สิทธิของตนในทางระหว่างประเทศได้นั้น รัฐจึงมีสิทธิที่จะเรียกร้องต่อรัฐอื่นในกรณีของความเสียหายที่รัฐอื่นก่อให้เกิดขึ้นต่อคนชาติของรัฐที่เรียกร้องนั้น เพราะการที่รัฐนั้นมีสิทธิที่จะใช้บังคับ (Enforce) สิทธิของคนชาติของตนในนามของคนชาติของตนได้เท่านั้น เพราะกฎหมายระหว่างประเทศยังไม่ยอมรับให้ปัจเจกชนเช่นนั้นใช้บังคับสิทธิของตนในทางระหว่างประเทศได้โดยตรง การที่ปัจเจกชนจะเป็นบุคคลในทางกฎหมายระหว่างประเทศได้หรือไม่จึงมิได้ขึ้นอยู่กับอำนาจในการใช้บังคับสิทธิของเอกชน แต่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ใดโดยเฉพาะและกฎหมายระหว่างประเทศหรือสนธิสัญญา โดยเฉพาะด้วยเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตามมีแนวคำวินิจฉัยของศาลระหว่างประเทศเกี่ยวกับสภาพบุคคลของบุคคลธรรมดาในทางกฎหมายระหว่างประเทศโดยให้การยอมรับสภาพบุคคลของปัจเจกชนโดยกฎหมายระหว่างประเทศในลักษณะของการก่อให้เกิดสิทธิและการบังคับใช้สิทธิของปัจเจกชนซึ่งกำหนดไว้ในสนธิสัญญาระหว่างประเทศ โดยปัจเจกชนนั้นสามารถให้บังคับสิทธิดังกล่าวได้โดยตรงไม่ต้องผ่านขั้นตอนของการให้ความคุ้มครองทางการทูตโดยรัฐเจ้าของสัญชาติของปัจเจกชนนั้น¹

นอกจากนี้สภาพบุคคลของปัจเจกชนตามกฎหมายระหว่างประเทศอาจกำหนดขึ้นโดยสนธิสัญญาระหว่างประเทศก็ได้ เช่น อนุสัญญาเพื่อการจัดตั้งศาลยุติธรรมแห่งอเมริกากลาง (Convention for the Establishment of a Central American Court of Justice) ซึ่งกำหนดไว้ในข้อ 2 โดยให้สิทธิแก่ปัจเจกชนที่จะนำคดีขึ้นสู่ศาลเพื่อฟ้องรัฐบาลของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา ยกเว้นรัฐบาลแห่งรัฐของตนเอง ทั้งนี้ ปัจเจกชนเช่นว่านั้นต้องใช้วิธีการเยียวยาแห่งท้องถิ่น (Exhaustion of Local Remedies) ให้เสร็จสิ้นเสียก่อนและต้องปรากฏต่อไปว่า ปัจเจกชนเช่นว่านั้นยังได้รับการปฏิเสธความยุติธรรม (Denial of Justice) แต่ทั้งนี้ไม่ต้องคำนึงว่ารัฐบาลของปัจเจกชนเช่นว่านั้นจะยินดีเรียกร้องต่อรัฐบาลของรัฐภาคีอื่น ๆ แห่งอนุสัญญาในนามของปัจเจกชนนั้น ๆ หรือไม่

กฎหมายระหว่างประเทศยอมรับให้ปัจเจกชนมีความรับผิดชอบในทางระหว่างประเทศได้โดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ว่า การกระทำของปัจเจกชนเป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนกฎหมายระหว่างประเทศโดยตรง การกระทำที่ความผิดฐานฝ่าฝืนกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับสงคราม ตามอนุสัญญาเจนีวา ค.ศ. 1949 ฉบับที่ 4 บัญญัติให้มีการลงโทษปัจเจกชนผู้กระทำความผิดต่อประชากรที่เป็นพลเรือนอันฝ่าฝืนบทบัญญัติแห่งอนุสัญญาดังกล่าวได้²

ความรับผิดชอบทางอาญาของปัจเจกชนเริ่มปรากฏชัดเจนขึ้นในการจัดตั้งศาลทหารพิเศษระหว่างประเทศนูเรมเบิร์ก ศาลยูโกสลาเวีย และศาลระหว่างประเทศสำหรับรวันดาตามลำดับ ซึ่งก่อนหน้าที่จะมีแนวคิดให้ปัจเจกชนจะต้องรับผิดชอบทางอาญาระหว่างประเทศนั้น ได้กำหนดให้ความรับผิดชอบต่าง ๆ ตกเป็นของรัฐทั้งสิ้น จนกระทั่งต่อมาเห็นว่าอาชญากรรมที่เกิดจากการละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศนั้น กระทำโดยปัจเจกชนมิใช่รัฐ การทรมาน หรือการกระทำอย่างไร้มนุษยธรรมไม่อาจกระทำโดยรัฐซึ่งไม่มีตัวตนได้ ล้วนแต่เป็นการกระทำของปัจเจกชน เกิดจากการตัดสินใจของปัจเจกชนทั้งสิ้น ดังนั้นจึงไม่ควรให้ปัจเจกชนผู้ละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศใช้รัฐเป็นข้ออ้างเพื่อที่จะให้ตนหลุดพ้นจากความรับผิดชอบได้

¹“Jurisdiction of the Court of Danzig”

² จุมพต สายสุนทร, กฎหมายระหว่างประเทศ เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546) น.241-258

1.1 ฐานความผิดที่กระทบต่อการให้ความคุ้มครองสตรี

ฐานความผิดต่างๆ ที่กำหนดขึ้นในบทบัญญัติของธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศได้พิจารณาจากการกระทำที่ละเมิดต่อกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ โดยบางฐานความผิดได้กำหนดบทนิยามไว้อย่างชัดเจน แต่บางฐานเกิดจากการยอมรับตรงกันของรัฐต่างๆ ว่ามีความผิดและร้ายแรงในระดับที่ส่งผลกระทบต่อสังคมโลก

(1) ความผิดฐานเป็นอาชญากรรมฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (Genocide)

ในภาวะขัดกันทางกำลังทหารมีการใช้สตรีเป็นเครื่องมือในการทำลายล้างเผ่าพันธุ์ ซึ่งตามอนุสัญญาว่าด้วยการป้องกันและการลงโทษอาชญากรรมที่เป็นการทำลายล้างเผ่าพันธุ์ (The Genocide Convention) กำหนดให้การทำลายล้างเผ่าพันธุ์ คือ การกระทำบางอย่างโดยเจตนาที่จะทำลายส่วนหนึ่งหรือทั้งหมดของประชาชนกลุ่มอื่นๆ ที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ เชื้อชาติ ศาสนา และรวมถึงการลดจำนวนประชากรของกลุ่มนั้นๆ ด้วยการใช้วิธีต่างๆ เพื่อควบคุมอัตราการเกิด บังคับโอบนให้เด็กๆ ของกลุ่มเหล่านี้ไปเป็นสมาชิกของกลุ่มอื่น หรือเป็นการจงใจทำลายสภาพชีวิต และควมมีอยู่ของกลุ่มต่างๆ

การกระทำที่ถูกระบุว่าเป็นอาชญากรรมทำลายล้างเผ่าพันธุ์นั้น รวมถึงการประหารชีวิต การกระทำอันเป็นอันตรายต่อร่างกายและจิตใจ การลดจำนวนประชากรลงด้วยการใช้วิธีการต่างๆ เพื่อควบคุมอัตราการเกิด การบังคับให้โอบนเด็กๆ ไปเป็นสมาชิกของกลุ่มอื่นๆ หรือการกระทำอันเป็นการจงใจทำลายสภาพชีวิตและควมมีอยู่ของกลุ่มต่างๆ ที่กล่าวถึงอนุสัญญาว่าด้วยการป้องกันและการลงโทษอาชญากรรมทำลายล้างเผ่าพันธุ์นี้ปรากฏอยู่ในธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศ³

³ มาตรา 6 แห่งธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศ อาชญากรรมฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ บัญญัติว่า “เพื่อความมุ่งประสงค์ของธรรมนูญศาลนี้ “อาชญากรรมฆ่าล้างเผ่าพันธุ์” หมายถึง การกระทำใดๆ ดังต่อไปนี้ ซึ่งได้กระทำโดยเจตนาที่จะทำลายทั้งหมดหรือบางส่วนของกลุ่มชาติ กลุ่มเชื้อชาติ กลุ่มเผ่าพันธุ์ และกลุ่มศาสนาโดย

- (1) การฆ่าสมาชิกของกลุ่ม
- (2) ทำให้เกิดอันตรายอย่างร้ายแรงต่อร่างกายและจิตใจของสมาชิกของกลุ่ม
- (3) กำหนดมาตรการเพื่อป้องกันการเกิดของกลุ่ม
- (4) บังคับให้เคลื่อนย้ายเด็กของกลุ่มไปยังกลุ่มอื่น”

จุดมุ่งหมายของอนุสัญญานี้เพื่อลงโทษบุคคลที่กระทำการรุนแรงบางอย่างต่อสมาชิกของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอันเนื่องมาจากสาเหตุของความเกลียดชังที่มีต่อกลุ่มนั้นและต้องการกำจัดคนเหล่านี้ออกไป การทารุณกรรมทางเพศที่เกิดขึ้นในส่วนของอาชญากรรมทำลายล้างเผ่าพันธุ์แสดงให้เห็นชัดว่า มีแรงจูงใจมาจากสาเหตุของความเกลียดชังต่อกลุ่มที่ถูกกระทำ เพราะฉะนั้น การทารุณกรรมทางเพศจึงไม่ควรถูกแยกออกจากการกระทำอื่นๆ ในอนุสัญญานี้ คำตัดสินของศาลพิเศษเพื่อพิจารณาการกระทำอาชญากรรมต่อมนุษยชาติในกรณีรวันดา (ICTR) ในคดีของ “อกาเยซุ (Akayezu)” เมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ.2531 ถือเป็นกรับรองเป็นครั้งแรกว่า การทารุณกรรมทางเพศเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติการเพื่อทำลายล้างเผ่าพันธุ์⁴ โดยนายยีน พอล อกาเยซุ (Jean Paul Akayezu) นายกเทศมนตรีของ Taba commune ถูกฟ้องด้วยข้อหาก่ออาชญากรรมสงครามโดยมีส่วนรู้เห็นต่อการทารุณกรรมทางเพศที่กระทำขึ้นในคอมมูน เขายังถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ส่งเสริมให้เกิดการทารุณกรรมทางเพศเหล่านี้อีกด้วย ศาลได้ประกาศว่าอาชญากรรมที่เกี่ยวข้องกับการทารุณกรรมทางเพศที่กระทำขึ้นใน Taba commune และทั่วประเทศรวันดา เป็นการทำลายล้างเผ่าพันธุ์

คณะผู้พิพากษาเชื่อว่า การทารุณกรรมทางเพศที่เกิดขึ้นนั้นมีจุดมุ่งหมายเฉพาะเพื่อทำลายล้างเผ่าพันธุ์ หลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายดังกล่าวปรากฏชัดในข้อเท็จจริงที่การข่มขืนจำนวนมากถูกกระทำขึ้นใกล้กับหลุมฝังศพ ซึ่งบรรดาเหยื่อถูกนำตัวมารวมกันเพื่อฆ่าทิ้งภายหลังการข่มขืน

คณะผู้พิพากษายังได้พิจารณาความหมายแห่งวลีที่ว่า “การกระทำการโดยจงใจ เพื่อป้องกันการเกิดของประชากรในกลุ่ม” โดยระบุถึงความมุ่งหมายเฉพาะต่อการทารุณกรรมทางเพศรูปแบบต่างๆ เช่น การขลิบ การทำหมัน การบังคับให้คุมกำเนิด และการจงใจให้เกิดการตั้งครวรรค์ยิ่งไปกว่านั้น การข่มขืนซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งในการทำร้ายจิตใจถูกใช้เป็นมาตรการในการควบคุมการเกิดของประชากรในกลุ่ม

ดังนั้น การกระทำต่อสตรีด้วยสาเหตุของการทำลายล้างเผ่าพันธุ์จึงถือว่าเป็นความผิดต่อกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ ซึ่งจะตั้งได้รับการลงโทษตามที่บัญญัติไว้ในธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศ

(2) ความผิดฐานเป็นอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ (Crime Against Humanity)

การทารุณกรรมทางเพศที่กระทำ “อย่างแพร่หลาย” หรือ “อย่างเป็นระบบ” อาจถูกดำเนินการตามกฎหมายในฐานะที่เป็น “อาชญากรรมที่เป็นภัยต่อมนุษยชาติ” โดยไม่คำนึงว่า

⁴ Prosecutor V Akayezu, Case No ICTR-96-4 พิพากษาเมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2541, Akayezu Judgement

อาชญากรรมดังกล่าวจะถูกกระทำขึ้นในส่วนของสงครามหรือในสถานการณ์ ปกติ อาชญากรรมต่อมนุษยชาตินั้นรวมถึง การฆาตกรรม การทรมาน การทำให้เป็นทาส การจองจำ การบังคับให้เป็น โสเภณี การบังคับให้ตั้งครอบครัว การข่มขืน และการกระทำต่างๆ อย่างไร้มนุษยธรรมที่ถูกกระทำขึ้น อย่างเป็นระบบหรือในพื้นที่กว้างขวาง การกระทำต่างๆ ดังกล่าวถือเป็น “อาชญากรรมสงคราม” ไม่ ว่าจะเป็นกรกระทำที่เกิดขึ้นในสถานการณ์การสู้รบภายในที่ใช้กำลังอาวุธหรือระหว่างประเทศ

พัฒนาการในลักษณะของการรับรองให้ “การทารุณกรรมทางเพศ” เป็นอาชญากรรมที่ เป็นภัยต่อมนุษยชาตินั้นรวมถึง การทรมาน การข่มขืน⁵ การใช้ความรุนแรงทางเพศในรูปแบบอื่น และการทำให้เป็นทาส ซึ่งถูกจัดรวมอยู่ในการกระทำที่ไร้มนุษยธรรม

คำพิพากษาศาลฎีกาของอากาเยซุ (The Akayezu Judgement) แสดงให้เห็นชัดเจนถึงคำ จำกัดความที่กว้างขึ้นของ “การข่มขืน” ที่เป็นอาชญากรรมสงคราม คำพิพากษาดังกล่าวได้ ก่อให้เกิดการทบทวนความคิดต่อเรื่องของ “การข่มขืน” ที่เคยถูกมองเป็นเรื่องของการทำร้ายส่วนบุคคลต่อสตรี ไม่ใช่เรื่องของการทำลายศักดิ์ศรีของครอบครัว คำนิยาม “การทารุณกรรมทางเพศ” ของ ศาลดังกล่าวนี้ รวมไปถึงการบังคับให้เปลือยกายด้วย⁶

ในคดีของทาดิค (Tadic Case) เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ.2540 ดัสโก ทาดิค (Dusco Tadic) สมาชิกของกองกำลังเซิร์บ – บอสเนีย และเป็นเจ้าหน้าที่ระดับล่างของค่ายโอมาร์สกา (Omarska Camp) ถูกศาลพิเศษเพื่อพิจารณการกระทำอาชญากรรมต่อมนุษยชาติในกรณีอดีต ประเทศยูโกสลาเวียตัดสินว่ากระทำความผิดฐานก่ออาชญากรรมที่เป็นภัยต่อมนุษยชาติ โดยการ กระทำดังกล่าวนี้รวมถึงการกระทำทารุณกรรมทางเพศด้วย เขาไม่ได้ถูกตัดสินว่าเป็นผู้กระทำทารุณ

⁵ ธรรมนูญศาลพิเศษระหว่างประเทศเพื่อพิจารณการกระทำอาชญากรรมต่อมนุษยชาติในกรณีอดีตประเทศยูโกสลาเวีย มาตรา 5 (g) และธรรมนูญศาลพิเศษระหว่างประเทศ เพื่อพิจารณการกระทำอาชญากรรมต่อมนุษยชาติในกรณีรวันดา มาตรา -3 บทบัญญัติของ ธรรมนูญกรุงโรมได้ขยายการยอมรับการทารุณกรรมทางเพศในลักษณะของอาชญากรรมที่เป็นภัย ต่อมนุษยชาติไว้ในมาตราที่ 7 (1) (g) ว่าหมายถึงการข่มขืน การบังคับให้เป็นทาสรองรับอารมณ์ ทางเพศ การบังคับให้เป็นโสเภณี การบังคับให้ตั้งครอบครัว การบังคับให้ทำหมัน หรือรูปแบบอื่นๆ ของการทารุณกรรมทางเพศที่เทียบเท่าที่กล่าวมา

⁶ ความผิดฐานก่ออาชญากรรมที่เป็นภัยต่อมนุษยชาติโดยกระทำการข่มขืนอย่างต่อเนื่อง มีแบบแผน เป็นระบบ และในวงกว้าง ซึ่งจะต้องตระหนักดีว่าเหยื่อของการข่มขืนเป็นพลเรือน

กรรมทางเพศโดยตรง แต่มีความผิดฐานมีส่วนร่วมในการกระทำทารุณที่ได้กระทำอย่างแพร่หลาย และเป็นระบบ⁷

ศาลพิเศษเพื่อพิจารณารกระทำอาชญากรรมต่อมนุษยชาติในกรณีที่ดีตประเทศยูโกสลาเวีย (ICTY) ได้มีคำพิพากษาให้การข่มขืนเป็นอาชญากรรมที่เป็นภัยต่อมนุษยชาติเป็นครั้งแรกในคดีของกุนาร์ค โกวัค และฟูโกฟิค (Kunarac Kovac and Vukovic) โดยพิจารณาว่าสมาชิกของกองกำลังเซิร์บ-บอสเนียนได้ใช้ในการข่มขืนเป็นเครื่องมือหนึ่งในการกระทำทารุณกรรมต่อประชาชนชาวมุสลิม โดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อขับไล่ชาวมุสลิมออกไปให้พ้นจากภูมิภาค กุนาร์ค โกวัคและ ฟูโกฟิค ยังถูกตัดสินว่ามีความผิดฐานบังคับให้คนเป็นทาสอีกด้วย ซึ่งเป็นครั้งแรกด้วยเช่นกันที่ศาลพิเศษเพื่อพิจารณารกระทำอาชญากรรมต่อมนุษยชาติในกรณีที่ดีตประเทศยูโกสลาเวีย (ICTY) ได้มีคำพิพากษาให้ การบังคับเป็นทาสเป็นอาชญากรรมที่เป็นภัยต่อมนุษยชาติในกรณีนี้ศาลพบว่าสตรี 6 คนถูกจำเลยกักขังไว้ และถูกบังคับให้เป็นทาสกามของพวกเขา โดยสตรีเหล่านี้ถูกจำเลยทั้งสามและพรรคพวกข่มขืนเป็นเวลาหลายเดือน

คำพิพากษาดังกล่าวนี้ได้สร้างมาตรฐานทางกฎหมายในเรื่องของการบังคับให้เป็นทาสกามในฐานะที่เป็นอาชญากรรมที่เป็นภัยต่อมนุษยชาติ

ตามมาตรา 7 แห่งธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศ กำหนดวิธีการต่างๆ ซึ่งเป็นการกระทำความผิดฐานเป็นอาชญากรรมต่อมนุษยชาติซึ่งจะมีการกระทำบางลักษณะที่อาจจะ เป็นอาชญากรรมที่กระทำต่อสตรี โดยอาจจะถูกดำเนินการตามกฎหมายในฐานะที่เป็นอาชญากรรมที่เป็นภัยต่อมนุษยชาติ เช่น การข่มขืน การใช้เป็นทาส การบังคับให้ค้าประเวณี การบังคับให้ตั้งครรภ์ การบังคับให้ทำหมัน หรือการกระทำรุนแรงทางเพศ ตามที่มาตรา 7 บัญญัติว่า “เพื่อความ

⁷ อาชญากรรมที่เป็นภัยต่อมนุษยชาติโดยศาลมีความเห็นว่าการโจมตีอย่างเป็นระบบ มีองค์ประกอบ 4 ประการคือ

(1) เป็นอาชญากรรมขนาดใหญ่ที่กระทำการต่อประชาชนธรรมดา หรือการกระทำป่าเถื่อนที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องครั้งแล้วครั้งเล่า จากการกระทำหนึ่งสู่อีกการกระทำหนึ่ง

(2) ถูกกระทำขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ทางการเมือง กล่าวคือ มีการวางแผนการโจมตีโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำลายล้าง ประหัตประหาร หรือบั่นทอนชุมชนหนึ่งชุมชนใด

(3) เป็นการกระทำผิดที่ใช้ทรัพยากรส่วนรวมและส่วนตัวอย่างมีนัยสำคัญไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นทหารหรือไม่ก็ตาม

(4) มีข้าราชการทางการเมืองหรือนายทหารระดับสูงเข้าไปเกี่ยวข้องในการวางแผน

มุ่งประสงค์ของธรรมนูญศาลนี้ อาชญากรรมต่อมนุษยชาติ หมายถึง การกระทำได้ไปนี้เมื่อได้กระทำอย่างกว้างขวางหรือเป็นระบบต่อประชาชนพลเรือนโดยผู้ถึงเป้าหมายของการโจมตี

- การฆาตกรรม
- การทำลาย
- การจับไปเป็นทาส
- การเนรเทศ หรือ การบังคับให้โยกย้ายพลเรือน
- การจำคุก หรือการทำให้ไม่ได้รับเสรีภาพทางร่างกายซึ่งเป็นการละเมิดกฎเกณฑ์ขั้น

พื้นฐานของกฎหมายระหว่างประเทศ

- การทรมาน
- การข่มขืน การตกเป็นทาสทางเพศ การบังคับให้เป็นโสเภณี
- การบังคับให้ตั้งครรภ์ การบังคับให้ทำหมัน หรือการละเมิดทางเพศอื่นๆ ที่มีความร้ายแรงในลักษณะเดียวกัน

- การข่มเหงต่อกลุ่มการเมือง กลุ่มเชื้อชาติ กลุ่มชาติ กลุ่มเผ่าพันธุ์ กลุ่มวัฒนธรรม กลุ่มศาสนา กลุ่มทางเพศ ซึ่งได้กำหนดไว้ในย่อหน้าที่ 3 หรือภายใต้พื้นฐานของกฎหมายระหว่างประเทศที่เป็นที่ยอมรับว่าเป็นสิ่งต้องห้ามกระทำ ทั้งที่เกี่ยวกับการกระทำตามย่อหน้านั้นหรือเกี่ยวข้องกับอาชญากรรมที่อยู่ภายใต้เขตอำนาจศาล

- การบังคับให้บุคคลไม่ปรากฏตัว
- การกระทำให้ความเป็นมนุษย์อื่นๆ ในลักษณะเดียวกันโดยเจตนาให้มีความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส หรือทำให้บาดเจ็บอย่างร้ายแรงต่อร่างกาย หรือจิตใจ หรือสุขภาพ”

การโจมตีโดยตรงต่อประชาชนพลเรือน หมายถึง การกระทำใดๆ ที่อาจเป็นการกระทำโดยนโยบายของรัฐหรือนโยบายขององค์การระหว่างประเทศในการโจมตี

การทำลาย รวมถึง เจตนาที่จะทรมานต่อชีวิต ทำให้ไม่ได้รับอาหารและยาซึ่งจะเป็นการทำลายส่วนใดส่วนหนึ่งของประชากร

การจับไปเป็นทาส หมายถึง การใช้อำนาจทั้งหมดหรือบางส่วนเกี่ยวกับสิทธิความเป็นเจ้าของเหนือบุคคล และรวมถึงการใช้อำนาจที่ทำให้เกิดการค้าบุคคลโดยเฉพาะสตรีและเด็ก

การเนรเทศ หรือการบังคับให้เคลื่อนย้ายประชากร หมายถึง การบังคับให้เคลื่อนย้ายบุคคลโดยการขับไล่ หรือการขู่เชิญบังคับใดๆ ให้ไปจากพื้นที่ของบุคคลเหล่านั้นอาศัยอยู่โดยชอบด้วยกฎหมาย โดยปราศจากพื้นฐานที่อนุญาตให้ทำได้ตามกฎหมายระหว่างประเทศ

การทรมาน หมายถึง การเจตนาทรมานให้ได้รับความทุกข์ทรมานอย่างร้ายแรงหรือความเจ็บปวดอย่างรุนแรงไม่ว่าต่อร่างกายหรือจิตใจต่อบุคคลที่อยู่ในอารักขา หรือต่อผู้ถูก

กล่าวหาที่อยู่ภายใต้การควบคุม แต่การทรมานนี้ไม่รวมถึงความเจ็บปวดหรือความทุกข์ที่ได้รับจากการลงโทษตามกฎหมายที่มีอยู่

การบังคับให้ตั้งครรภ์ หมายถึง การกักขังโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายเพื่อบังคับให้สตรีตั้งครรภ์โดยเจตนาที่จะบังคับเชื้อชาติของประชากรหรือทำให้เกิดการละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศอย่างร้ายแรงอื่นๆ คำจำกัดความนี้ไม่มีผลต่อการตีความกฎหมายภายในของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการตั้งครรภ์

การข่มเหง หมายถึง การเจตนาและทำให้ไม่ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างรุนแรงซึ่งขัดต่อกฎหมายระหว่างประเทศโดยเหตุผลของลักษณะเฉพาะหรือลักษณะโดยรวมของกลุ่ม

อาชญากรรมการเหยียดผิว หมายถึง การกระทำไร้ความเป็นมนุษย์ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับที่กำหนดไว้ในย่อหน้าที่ 1 ซึ่งกระทำภายใต้การกดขี่อย่างเป็นระบบของสถาบันและครอบงำโดยกลุ่มสีผิวหรือกลุ่มหนึ่งเหนือกลุ่มสีผิวอื่นๆ และเป็นกระทำโดยเจตนาที่จะคงไว้ทั้งระบบ

การบังคับให้บุคคลไม่ปรากฏตัว หมายถึง การจับกุม คุมขัง หรือลักพาตัวบุคคลโดยองค์กรที่มีอำนาจ หรือได้รับการสนับสนุนจากรัฐหรือองค์กรทางการเมืองทำให้ไม่มีเสรีภาพ หรือให้ข้อมูลในทางเคราะห์ร้ายต่อบุคคลซึ่งมีเจตนาที่จะย้ายบุคคลออกไปจากการคุ้มครองของกฎหมายในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง

ซึ่งธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศยังให้ความหมายของเพศว่าหมายถึง ทั้งสองเพศ ทั้งบุรุษและสตรี ภายใต้ลักษณะของสังคม ความหมายของคำว่า “เพศ” มิได้หมายความว่าเป็นอย่างอื่นจากความหมายที่ให้ไว้นี้ ความผิดฐานเป็นอาชญากรรมต่อมนุษยชาติได้กำหนดแนวทางของลักษณะของการกระทำความผิดและการลงโทษทางอาญาต่อปัจเจกชนไว้ไม่เฉพาะการกระทำในช่วงเวลาสงครามเท่านั้น ยังรวมถึงการกระทำการละเมิดในช่วงเวลาสันติด้วย ซึ่งมีลักษณะกว้างกว่าอาชญากรรมสงคราม จะเกิดขึ้นได้ในช่วงเวลาสงครามเท่านั้น

การละเมิดอนุสัญญาเจนีวา ค.ศ.1949 เป็นความผิดฐานเป็นอาชญากรรมต่อมนุษยชาติเป็นความผิดร้ายแรง เนื่องจากการกระทำการตามมาตรา 7 เป็นการกระทำที่ไร้มนุษยธรรมและเป็นการกระทำที่ต้องห้ามในทุกขณะและในทุกสถานที่

มีข้อสังเกตสำหรับเหตุการณ์ของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในวันดา แสดงให้เห็นถึงการตอบโต้ต่อการกระทำทารุณกรรมต่อสตรี แม้เหตุการณ์ดังกล่าวจะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในประเทศก็ตาม แต่เป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดการเคลื่อนไหวและเรียกร้องสิทธิมนุษยชนของสตรีมากขึ้น กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศได้แยกการขัดกันทางกำลังทหารภายในออกจากการขัดกันทางกำลังทหารระหว่างประเทศ และมีบทบัญญัติที่ให้ความสำคัญกับการขัดกันทางกำลังทหารระหว่าง

ประเทศมากกว่า อย่างไรก็ตาม กฎหมายสิทธิมนุษยชนก็ได้ให้ความสำคัญแก่สิทธิมนุษยชนของสตรีไม่น้อยเช่นกัน ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วก็แสดงให้เห็นได้ว่าการขัดกันทางกำลังทหารไม่ว่าจะเป็นภายในหรือระหว่างประเทศก็ตามไม่สามารถที่จะแยกจากกันได้ ซึ่งตามธรรมนูญศาลระหว่างประเทศเฉพาะกิจแห่งรวันดา (The International Criminal Tribunal for Rwanda – ICTR) ได้คำนึงถึงประเด็นนี้เป็นสำคัญ จึงได้นำมาบัญญัติให้การข่มขืนเป็นทั้งอาชญากรรมต่อมนุษยชาติและเป็นการกระทำที่ต้องอยู่ภายใต้เขตอำนาจของศาลเฉพาะกิจ (Ad hoc tribunal) ด้วยในขณะเดียวกัน

(3) ความผิดฐานเป็นอาชญากรรมการรุกราน (Aggression)

ตามธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศไม่ได้ให้คำนิยามที่กำหนดความรับผิดชอบอาชญากรรมการรุกรานไว้ เพราะยังมีปัญหาเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของปัจเจกชนใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดฐานรุกราน แต่อย่างไรก็ตาม รัฐส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า “อาชญากรรมการรุกราน” เป็นอาชญากรรมที่ร้ายแรงและส่งผลกระทบต่อความสงบสุขและสันติภาพของชาวโลกโดยส่วนรวม บุคคลที่กระทำความผิดฐานรุกรานต่อประเทศอื่นย่อมถือว่าเป็นผู้ประกอบอาชญากรรมและต้องถูกนำตัวมาดำเนินคดีโดยศาลอาญาระหว่างประเทศ ดังนั้น จึงถือว่าอาชญากรรมการรุกรานอยู่ภายใต้เขตอำนาจของศาลอาญาระหว่างประเทศ แม้ว่าจะยังมิได้มีการให้คำจำกัดความของอาชญากรรมการรุกรานก็ตาม

อาชญากรรมการรุกรานเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นหรืออาจก่อให้เกิดการใช้สงครามหรือการขัดกันทางกำลังทหารได้ทั้งในลักษณะระหว่างประเทศและภายในประเทศ สิ่งนี้อาจเกิดขึ้นได้ตามมาคือ การสู้รบกันทุกวิถีทางทั้งใช้อาวุธและเครื่องมือทุกชนิดต่อเป้าหมายและจะขยายขอบเขตไปอย่างกว้างขวาง สิ่งเหล่านี้อาจนำมาซึ่งความบาดเจ็บ ความตายต่อพลเรือนได้ ซึ่งเป็นการละเมิดต่อมาตรฐานอนุสัญญาเจนีวา ค.ศ.1949 ที่มีจุดประสงค์เพื่อปกป้องคุ้มครองผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของการสู้รบในทุกสถานการณ์ด้วย

การพิจารณาถึงระดับความรุนแรงที่จะทำให้การใช้กำลังเข้าข่ายการใช้กำลังที่ผิดกฎหมายโดยมีลักษณะคุกคามนั้น จะต้องมึลักษณะที่ค่อนข้างแน่นอนว่าจะเกิดการรุกรานขึ้นในอนาคตอันใกล้ เช่น การเคลื่อนกองกำลังทหารเข้าใกล้แนวชายแดน อันอาจเป็นการเตรียมที่จะบุกเข้าโจมตี และยิ่งหากมีปฏิบัติการทางทหารติดตามการคุกคามนั้นด้วย ย่อมแน่ชัดว่าเป็นการคุกคามที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย เพราะลักษณะดังกล่าวถือว่าการใช้กำลังที่อาจมีการขยายขอบเขตที่กว้างขวางและความรุนแรงอย่างมากต่อรัฐข้างเคียงได้ จนส่งผลกระทบต่อสันติภาพและความมั่นคง

(4) ความผิดฐานเป็นอาชญากรรมสงคราม (War Crimes)

ตามมาตรา 8 วรรค 2 (a) แห่งธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศ ได้กำหนดนิยามของอาชญากรรมสงครามไว้ว่าหมายถึง การกระทำละเมิดอย่างร้ายแรงต่ออนุสัญญาเจนีวา ค.ศ.1949 ดังนี้

- (1) การฆ่าโดยเจตนา
- (2) การทรมาน หรือการกระทำอย่างโหดร้ายทารุณ รวมทั้งการทดลองทางชีววิทยา
- (3) การกระทำโดยเจตนาให้เกิดความทุกข์ทรมานหรือบาดเจ็บอย่างแสนสาหัสต่อร่างกายหรือสุขภาพ
- (4) การทำลายหรือยึดทรัพย์สินอย่างกว้างขวางที่กระทำโดยไม่มีความจำเป็นทางทหาร และเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายและทำไปอย่างไม่เลือกหน้า
- (5) การบังคับเชลยศึกหรือบุคคลอื่นที่ได้รับความคุ้มครองให้เป็นกองกำลังให้แก่ฝ่ายศัตรู
- (6) การกระทำอย่างจงใจให้เชลยศึกหรือบุคคลที่ได้รับความคุ้มครองไม่ได้รับสิทธิในการดำเนินคดีอย่างยุติธรรมและโดยปกติ
- (7) การเนรเทศโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือการโยกย้าย หรือการกักขังโดยผิดกฎหมาย

(8) การจับไปเป็นตัวประกัน

ซึ่งการกระทำในลักษณะดังกล่าวข้างต้นนี้ ถือว่าเป็นความผิดที่ได้รับการยอมรับกันทั่วไป และถือว่าเป็นกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศ ดังนั้น เนื้อความตามมาตรานี้จึงเป็นคำจำกัดความที่รัฐส่วนใหญ่ยอมรับได้

ความผิดแต่ละฐานมีความแตกต่างในลักษณะของที่มาของความผิดและช่วงเวลาที่ความผิดเกิดขึ้น เพราะความผิดบางฐานมีช่วงเวลาการกระทำความผิดที่เกิดขึ้นไม่เหมือนกัน บางความผิดมีลักษณะของการกระทำความผิดที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่มีสงคราม มีการใช้กำลังทางทหารในการสู้รบเท่านั้น เช่น ความผิดฐานเป็นอาชญากรรมสงครามและความผิดฐานเป็นอาชญากรรมการรุกราน ต่างกับบางความผิดที่มีลักษณะของการกระทำความผิดเกิดขึ้นได้ทั้งในเวลาสงบและสงครามด้วย เช่น ความผิดฐานเป็นอาชญากรรมฆ่าล้างเผ่าพันธุ์และความผิดฐานเป็นอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ ซึ่งอาจจะมีสาเหตุมาจากความขัดแย้งในหลายประเด็นและอาจไม่ได้ก่อให้เกิดผลเป็นสงครามขึ้น

2. ความรับผิดชอบของรัฐในการชดเชยค่าเสียหายจากการละเมิดสิทธิสตรี

ในภาวะขัดกันทางกำลังทหาร

2.1 เหตุแห่งความรับผิดชอบของรัฐ

ความรับผิดชอบระหว่างประเทศ (International Responsibility) เป็นหลักกฎหมายทั่วไปที่รัฐอื่นๆ จะละเมิดมิได้ ตามหลักความรับผิดชอบระหว่างประเทศได้ก่อให้เกิดพันธกรณีระหว่างประเทศทางกฎหมาย โดยรัฐต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากความผิดของตน ซึ่งรัฐผู้กระทำผิดไม่อาจปฏิเสธว่าตนไม่ได้ทำสนธิสัญญากับรัฐผู้เสียหาย และไม่อาจกล่าวอ้างว่าไม่มีกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศบัญญัติไว้ เพราะหลักกฎหมายทั่วไปได้บัญญัติแยกออกจากสนธิสัญญาและกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศ ดังนั้น หลักความรับผิดชอบของรัฐจึงมีค่าผูกพันเป็นกฎหมายด้วยตัวเอง

ความรับผิดชอบของรัฐตามกฎหมายระหว่างประเทศ⁸ มีองค์ประกอบ 2 ประการ ซึ่งจะต้องพิจารณาองค์ประกอบทั้งสองประกอบกัน หากขาดองค์ประกอบข้อใดข้อหนึ่งแล้ว รัฐย่อมไม่ต้องรับผิด ดังนี้

(1) การกระทำของรัฐ (Attributable to the State) หมายถึง การกระทำและงดเว้นการกระทำซึ่งก่อให้เกิดความรับผิดของรัฐนั้นได้หลายรูปแบบ เช่น การละเมิดสนธิสัญญา หรือการไม่ปฏิบัติตามพันธกรณีระหว่างกันตลอดจนทำให้ประชาชนของรัฐอื่นได้รับบาดเจ็บ (Injuries) โดยการกระทำของรัฐจะต้องพิจารณาภายใต้กฎหมายระหว่างประเทศไม่ใช่กฎหมายภายในของรัฐใดรัฐหนึ่ง เพราะกฎหมายภายในของแต่ละรัฐมีความแตกต่างกัน

(2) การละเมิดพันธกรณีระหว่างประเทศ (Breach of International Obligation) หมายถึง การไม่ปฏิบัติให้เป็นไปตามข้อผูกพันหรือความผูกพันระหว่างประเทศที่บรรดารัฐอธิปไตยทั้งหลายทำความตกลงกัน รวมทั้งพันธกรณีระหว่างประเทศที่เกิดจากกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศและหลักกฎหมายทั่วไป

ในกรณีของความรับผิดทางอาญาที่เกิดจากการละเมิดอนุสัญญาเจนีวา ค.ศ.1949 ซึ่งตามหลักของความรับผิดทางอาญาจะเกิดขึ้นเมื่อการกระทำความผิดนั้นผู้กระทำได้ทำลงด้วยมีเจตนาที่จะกระทำความผิด ซึ่งโดยลักษณะของการกระทำแล้วรัฐไม่อาจแสดงเจตนาเช่นว่านั้นได้ จะต้องกระทำโดยบุคคลธรรมดา ซึ่งอาจจะเป็นเจ้าหน้าที่หรือตัวแทนของรัฐนั่นเอง เพราะฉะนั้นการ

⁸ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, “ปัญหาองค์ประกอบเพื่อความรับผิดชอบของรัฐตามกฎหมายระหว่างประเทศ”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538)

ลงโทษแก่ผู้กระทำโดยตรงจึงไม่อาจทำได้ อาชญากรรมระหว่างประเทศจึงมีความสัมพันธ์กับเรื่อง การลงโทษปัจเจกชนที่มีลักษณะเป็นผู้มีอำนาจบังคับบัญชาให้รัฐกระทำความผิดระหว่างประเทศใน ลักษณะอาชญากรรมระหว่างประเทศ เพราะรัฐไม่อาจกระทำอาชญากรรมระหว่างประเทศด้วย ตนเองได้

อาจพิจารณาตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศแยกจากกันได้ว่า การกระทำความผิด โดยปัจเจกชนแม้จะเป็นเจ้าหน้าที่หรือตัวแทนของรัฐแต่หากพิสูจน์ได้ว่าเป็นการกระทำด้วยเจตนา ของปัจเจกชนเองแล้ว กฎหมายระหว่างประเทศก็ถือว่ากระทำนั้นไม่ได้เป็นการกระทำของรัฐ ซึ่งรัฐไม่ควรจะต้องรับผิดชอบ เนื่องจากอาจจะมีกรณีที่เกี่ยวข้องกันระหว่างการกระทำความผิดโดย รัฐกับการกระทำความผิดโดยปัจเจกชนที่แสดงออกว่าเป็นการกระทำของรัฐ⁹

2.2 การชดใช้ค่าเสียหาย

ศาลภายในมีหน้าที่ตามกฎหมายระหว่างประเทศในการพิจารณา พิพากษาคดีที่กระทำ โดยประชาชนภายในรัฐของตน ศาลอาญาระหว่างประเทศมีหน้าที่ในการพิจารณา พิพากษาคดีที่ กระทำโดยบุคคลไม่ใช่รัฐ ดังนั้น กรณีที่มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น ศาลภายในของรัฐจึงมีหน้าที่ ในการพิจารณาคดีที่เกิดขึ้นนั้นก่อนภายในเขตอำนาจของศาลภายในตามหลักดินแดนหรือหลัก สัญชาติ ต่อเมื่อไม่สามารถใช้อำนาจตามศาลภายในได้หรือรัฐไม่สามารถดำเนินคดีแก่ผู้ถูกกล่าวหา ว่ากระทำความผิดหรือรัฐภาคีไม่ยินยอมดำเนินคดีเองจึงส่งเรื่องให้ศาลอาญาระหว่างประเทศ โดย จะต้องได้รับความยินยอมจากรัฐเจ้าของสัญชาติผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดหรือผู้เสียหาย รัฐ เจ้าของดินแดนที่ความผิดเกิดขึ้นและรัฐที่ได้ควบคุมตัวผู้กระทำความผิดไว้ได้แล้วจึงส่งเรื่องไปยังศาล อาญาระหว่างประเทศ โดยศาลอาญาระหว่างประเทศมีเขตอำนาจต่อรัฐที่เป็นภาคีของธรรมนูญศาล อาญาระหว่างประเทศ การที่รัฐได้ให้สัตยาบันก็ถือว่ารัฐได้เป็นภาคีและยอมรับเขตอำนาจของศาล อาญาระหว่างประเทศแล้วทันที แต่ศาลสามารถใช้เขตอำนาจต่อรัฐที่ไม่ใช่ภาคีได้หากมีการยอมรับ เขตอำนาจศาลเฉพาะกรณีและเมื่อคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติใช้อำนาจเสนอเรื่องต่อ พนักงานอัยการของศาล

⁹ เวียงพร ไกรเกียรติสกุล, “มาตรการร่วม (มาตรา 1-3) ในอนุสัญญาเจนีวา ค.ศ.1949 กับ การให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยธรรมในภาวะขัดกันทางกำลังทหาร” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะ นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547), น.118-120

ตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศและทฤษฎีเขตอำนาจรัฐ¹⁰ รัฐมีอำนาจอธิปไตยและมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน รัฐจึงไม่อาจถูกบังคับให้ต้องยอมรับเขตอำนาจของรัฐอื่นได้ อีกทั้งในบางครั้งผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดยังเป็นบุคคลที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายระหว่างประเทศอีกด้วย “หลักการเสริมเขตอำนาจรัฐ” ที่ได้กล่าวถึงต่อไปนั้นได้แสดงให้เห็นถึงความเคารพต่อทฤษฎีเขตอำนาจรัฐซึ่งศาลอาญาระหว่างประเทศได้นำมาพิจารณาในการกำหนดเขตอำนาจศาล

หลักการเสริมเขตอำนาจรัฐ (Principle of Complementary) ปรากฏอยู่ในอารัมภบทของธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศ¹¹ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวัตถุประสงค์หลักเบื้องต้นอย่างชัดเจนว่ามีจุดมุ่งหมายให้ศาลอาญาระหว่างประเทศเป็นกลไกในการเสริมระบบยุติธรรมทางอาญาของรัฐ และเป็นการสร้างกลไกในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีกับผู้กระทำความผิดใน

¹⁰ ทฤษฎีเขตอำนาจรัฐ ประกอบด้วย 5 หลัก คือ

(1) หลักดินแดน คือ การกระทำความผิดต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในดินแดนของรัฐใดรัฐหนึ่งย่อมมีเขตอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดี

(2) หลักสัญชาติ คือ การกระทำความผิดอาญาที่เกิดจากการกระทำของคนที่ถือสัญชาติของรัฐใด รัฐนั้นย่อมมีเขตอำนาจเหนือ

(3) หลักป้องกัน คือ หลักที่นำมาอ้างเพื่อขยายเขตอำนาจรัฐของตนเอง เพื่อลงโทษผู้กระทำความผิดอาญาที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐตน แม้ว่าการกระทำความผิดนั้นจะเกิดนอกดินแดนของรัฐนั้น

(4) หลักคนชาติเป็นผู้ถูกกระทำ คือ คู่ครองคนชาติที่ตกเป็นเหยื่อของอาชญากรต่างด้าวที่กระทำความผิดนอกดินแดนของรัฐนั้น

(5) หลักความผิดสากล คือ หลักที่นำมาใช้พิจารณาการกระทำที่เป็นความผิดอาญาสากล ไม่ว่าผู้กระทำความผิดหรือผู้เสียหายจะเป็นผู้มีสัญชาติใดก็ตาม และไม่ว่าจะกระทำความผิดที่ใด

¹¹ Rome Statute of the International Criminal Court, Preamble

“The State Parties to this Statute,

Recalling that it is the duty of every State to exercise its criminal jurisdiction over those responsible for international crimes,

Emphasizing that the International Criminal Court established under this Statute shall be complementary to national criminal jurisdictions,”

กรณีรัฐไม่สามารถดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญากับบุคคลดังกล่าวได้หรือระบบยุติธรรมทางอาญาของรัฐไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะลงโทษผู้กระทำความผิด นอกจากนี้หลักการเสริมเขตอำนาจรัฐยังเกี่ยวข้องกับเรื่องเขตอำนาจศาล การรับคดีเข้าสู่ศาล การส่งผู้ร้ายข้ามแดน และการให้ความร่วมมือทางอาญาระหว่างประเทศ

3. ระบบกฎหมายของประเทศไทยในการให้ความคุ้มครองสตรี

ตามกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ

ประเทศไทยเป็นภาคีอนุสัญญาเจนีวา ค.ศ.1949 ทั้ง 4 ฉบับ จึงมีการออกกฎหมายเพื่ออนุวัติการตามอนุสัญญาดังกล่าว ทั้งนี้การที่ประเทศไทยไม่มีความขัดแย้งที่เกิดเป็นภาวะขัดกันทางกำลังทหารจึงมีการให้ความคุ้มครองและส่งเสริมตามหลักสิทธิมนุษยชน แต่ก็ได้มีการสนับสนุนในด้านกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศด้วยเช่นกัน

ในส่วนนี้จะได้ทำการศึกษาโดยรวมของระบบกฎหมายไทยในการให้ความคุ้มครองสตรีทั้งตามหลักกฎหมายสิทธิมนุษยชนและหลักกฎหมายระหว่างประเทศรวมกัน

3.1 การอนุวัติการตามอนุสัญญาเจนีวา

สำหรับประเทศไทยมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์ทางมนุษยธรรม เช่น

พระราชบัญญัติกาชาด พ.ศ.2499 ซึ่งมีเนื้อหาเป็นไปตามที่กำหนดในอนุสัญญาเจนีวา และพิธีสารเพิ่มเติมอนุสัญญาเจนีวา แต่มีเนื้อหาบางส่วนของพิธีสารเพิ่มเติมที่ได้กำหนดขึ้นใหม่แตกต่างไปจากอนุสัญญาเจนีวาซึ่งประเทศไทยยังไม่ได้กำหนดพันธกรณีในส่วนที่ว่าด้วยห้ามทำการใช้เครื่องหมายกาชาด เลี้ยววงเดือนแดง หรือสิงโตแดง หรือเครื่องหมายเครื่องสัญญาณ หรือสัญญาณอื่นที่บัญญัติไว้ในอนุสัญญาหรือพิธีสารโดยไม่เหมาะสม และในการขัดกันด้วยอาวุธ ห้ามใช้เครื่องหมาย เครื่องสัญญาณ หรือสัญญาณ เพื่อคุ้มครองที่ได้รับการรับรองมาจากนานาประเทศ รวมถึงนักรบและเครื่องหมายเพื่อการคุ้มครองทรัพย์สินทางวัฒนธรรมโดยจงใจในทางที่ผิด¹²

นอกจากนี้ยังมีพระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่คนไทยในเวลารบ พ.ศ.2484 ที่กำหนดหน้าที่ของประชาชนชาวไทยในสถานะพลเรือนต้องปฏิบัติในทุกๆ ทางที่เป็นประโยชน์แก่ประเทศไทยในกรณีที่ประเทศไทยต้องทำการรบ นอกจากต้องปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายฉบับนี้แล้ว ยังมีหน้าที่จะต้องปฏิบัติตามกฎหมายอื่นอีกด้วย ซึ่งหน้าที่ดังกล่าวในการรบ ได้แก่ การต่อต้าน

¹² ข้อ 38 แห่งพิธีสารเพิ่มเติมอนุสัญญาเจนีวา ค.ศ.1977 ฉบับที่ 1-2

เข้าศึกษาทุกวิถีทางด้วยกำลังอาวุธ กำลังทรัพย์ หรือกำลังอื่นใดตามคำสั่งของราชการ แต่เมื่อตกอยู่ในฐานะที่ไม่สามารถทราบคำสั่งของราชการได้ ก็ต้องจัดการต่อต้านไปตามวิถีทางที่ทำได้จนถึงที่สุด ถ้าไม่สามารถต่อต้านไว้ได้ ให้ทำการขัดขวางหรือก่ออุปสรรคต่างๆ เพื่อมิให้เข้าศึกษาได้รับความสะดวก และให้ทำลายเครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องอุปโภค เครื่องบริโภค บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย สัตว์พาหนะ และสิ่งของต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นของตน ของผู้อื่นหรือของราชการอันจะอำนวยความสะดวกให้แก่เข้าศึกษานั้นเสียให้สิ้น แม้ว่าเนื้อหาของกฎหมายนี้จะขัดกับหลักการตามกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศและขัดกับอนุสัญญาเจนีวา ด้วยหลักการที่จะต้องแยกพลเรือนออกจากพลรบอย่างชัดเจน แต่ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดหน้าที่ให้ประชาชนชาวไทยทุกคนกลับต้องมีหน้าที่ในการรบ และอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ วิถีทางในการรบ ซึ่งตามหลักการของอนุสัญญาเจนีวากำหนดให้จะต้องจำกัดการใช้กำลังเพื่อทำให้ศัตรูหมดความสามารถเท่านั้น แต่ตามพระราชบัญญัตินี้กำหนดหน้าที่ให้จะต้องจัดการต่อต้านตามวิถีทางที่ทำได้จนถึงที่สุด แม้ว่าในขณะนั้นตนต้องตกอยู่ในฐานะที่ไม่สามารถทราบคำสั่งของราชการได้ก็ตามเพราะขาดกำลังอาวุธ กำลังทรัพย์ หรือกำลังอื่นใด

ประมวลกฎหมายอาญาทหารเป็นกฎหมายอีกฉบับที่มีเนื้อหาขัดต่ออนุสัญญาเจนีวาและพิธีสารเพิ่มเติม ด้วยการกำหนดให้ลงโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกตั้งแต่ 5 – 20 ปีแก่เชลยศึกที่ได้ปล่อยตัวไปและเชลยศึกนั้นได้เสียสัตย์ในการที่กลับมาทำสงครามเป็นศัตรูกับประเทศไทยอีก เป็นเนื้อหาที่ขัดกับหลักการให้ความคุ้มครองเชลยศึกและการให้ความคุ้มครองแก่พลรบ ดังนั้นสตรีในประเทศไทยต้องตกอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติทั้งสองฉบับนี้ด้วยเช่นกัน ซึ่งกฎหมายทั้งสองฉบับนี้ยังคงมีประเด็นที่ต้องแก้ไขเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการตามอนุสัญญาเจนีวา พิธีสารเพิ่มเติมและหลักกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศต่อไป

3.2 บทบาทของหน่วยงานภาครัฐในการให้ความคุ้มครองสตรี

ประเทศไทยมีการจัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ซึ่งเป็นองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ตามพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ.2542¹³ เกิดขึ้นจากแรงผลักดันและความเรียกร้องต้องการของประชาชน ที่มุ่งหวังให้มีกลไกอิสระ เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริม คุ้มครอง และพิทักษ์สิทธิเสรีภาพของประชาชนให้มีผลปรากฏเป็นจริง ตามที่มีการบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพอย่างกว้างขวางไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ โดยที่กระบวนการร่างกฎหมายเพื่อจัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ภายหลังจากประกาศใช้

¹³ ประกาศลงราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2542

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 นับเป็นแบบอย่างที่ดีของการร่างกฎหมายที่มีผลเกี่ยวข้องกับประชาชน โดยคณะรัฐมนตรีกำหนดให้มีการพิจารณาพิจารณาทั่วประเทศ ในขณะที่ภาคประชาชนก็ตื่นตัวมีส่วนร่วม จัดเวทีศึกษาแลกเปลี่ยนบทเรียนของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของประเทศอื่นๆ ซึ่งเป็นผลให้มีการปรับปรุงร่างกฎหมายนี้ให้ดีขึ้นจากร่างเดิมในหลายประเด็น¹⁴

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ จะต้องกระทำโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมของชาติและประชาชนประกอบด้วย สามารถจำแนกได้ดังนี้

(1) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติสามารถตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน ทั้งการละเมิดจากเอกชน และจากเจ้าหน้าที่ของรัฐได้ นอกจากนี้สามารถหีบยกกรณีมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนขึ้นมาพิจารณาตรวจสอบได้เองแม้จะไม่มีผู้ร้องเรียน และยังสามารถรับเรื่องร้องเรียนที่ไม่ระบุผู้ร้องได้

(2) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ มีอำนาจในการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชนไม่จำกัดอยู่ที่ความชอบด้วยกฎหมายแต่เพียงอย่างเดียว เพราะต้องมีการพิจารณาด้วยว่า กฎหมาย กฎระเบียบต่างๆ นั้นขัดกับหลักสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หลักสิทธิมนุษยชนตามพันธกรณีหรือสนธิสัญญาหรืออนุสัญญาระหว่างประเทศที่ประเทศไทยเป็นภาคีหรือไม่ บางกรณีแม้จะมีการกระทำหรือละเลยการกระทำที่ไม่ผิดกฎหมาย แต่อาจเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสมหรือไม่เป็นธรรมในมิติของสิทธิมนุษยชนได้ด้วย และมีอำนาจในการไกล่เกลี่ยเยียวยาได้อย่างเต็มที่

(3) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีหน้าที่จัดทำรายงานประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนประจำปีเสนอต่อคณะรัฐสภา คณะรัฐมนตรีและสาธารณชนและเสนอแนะต่อรัฐบาลในการปฏิบัติตาม พันธกรณีระหว่างประเทศที่ไทยเป็นภาคี รวมทั้งการพิจารณาเสนอการเข้าเป็นภาคีเพิ่มเติมในข้อตกลงระหว่างประเทศที่ได้ประกาศใช้แล้วในนานาประเทศ

¹⁴ ร่างเดิมไม่ได้กำหนดให้มีองค์กร “คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ” มีแต่เพียงองค์กร “ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา” ซึ่งไม่ได้เป็นองค์กรอิสระ ไม่มีอำนาจหน้าที่ในการเป็นกลไกตรวจสอบและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ต่อมามีการกำหนดหน้าที่ให้ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาและสอบสวนหาข้อเท็จจริงตามคำร้องเรียนในกรณีการกระทำหรือละเลยการกระทำอันไม่เป็นไปตามพันธกรณีต่างๆ ที่ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคี หรือข้อกำหนดที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน กล่าวคือให้ทำหน้าที่เป็นกลไกด้านสิทธิมนุษยชนควบคู่ไปด้วย แต่บทบาทหน้าที่ก็ยังมีข้อจำกัดอยู่มาก

(4) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีหน้าที่ในการส่งเสริมการศึกษา การวิจัย และการเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน ส่งเสริมการศึกษา การวิจัย และการเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน

แผนยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาตินำมาใช้คือ การกำหนดวิสัยทัศน์ให้องค์กรเป็นสถาบันที่สร้างสรรค์วัฒนธรรม และวิถีชีวิตสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย โดยยึดหลักการเคารพศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ และเคารพในคุณค่าแห่งสิทธิเสรีภาพ ตลอดจนส่งเสริมสร้างความเป็นธรรมในสังคม เสริมสร้างวัฒนธรรมสิทธิมนุษยชนให้เป็นวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย มีความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ และมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาสิทธิมนุษยชนในประเทศและระหว่างประเทศ มุ่งเน้นการทำงานอย่างเข้มแข็ง ทำงานเป็นระบบ มีประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับของสาธารณชน มีการพัฒนาระบบเครือข่ายข้อมูล ข่าวสาร องค์ความรู้ และการศึกษาวิจัยเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กร รวมถึงสนับสนุนการเคลื่อนไหวของประชาชนและสังคม พยายามที่จะผลักดันให้มีการพัฒนานโยบายและกฎหมายให้มีประสิทธิภาพ สร้างความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐกับภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ มีการทำงานในเชิงรุกเพื่อปกป้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และที่สำคัญคือการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ช่วยผลักดัน และดำเนินการทุกวิถีทางให้ทุกคนในสังคมไทยทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจ ความตระหนักและความสำนึกด้านการคุ้มครองและเคารพสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพื่อก้าวสู่การเสริมสร้างวัฒนธรรมและวิถีชีวิตสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

3.3 บทบาทของหน่วยงานภาคเอกชนในการให้ความคุ้มครองสตรี

เนื่องจากประเทศไทยไม่มีความขัดแย้งในลักษณะของการขัดกันทางกำลังทหารที่จะนำบทบัญญัติของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศมาใช้บังคับได้ มีเพียงการรับรองสิทธิให้กับสตรีตามกฎหมายสิทธิมนุษยชนเท่านั้นที่จะนำมาใช้บังคับกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยได้

สำหรับปัญหาความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่สามารถที่จะนำหลักกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศมาใช้บังคับได้ เพราะไม่มีลักษณะเป็นระหว่างประเทศ อีกทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นก็ไม่ใช่การขัดกันทางกำลังทหารภายในประเทศ หรือเหตุการณ์ตึงเครียดใดๆ เพราะไม่เข้าลักษณะใดลักษณะหนึ่งที่จะเข้าองค์ประกอบในทางกฎหมายระหว่างประเทศ หรือจะนำกฎหมายระหว่างประเทศมาใช้บังคับได้

หน่วยงานภายในประเทศไทยที่ให้ความคุ้มครองและมีบทบาทอย่างแท้จริงในประเทศไทยจึงเกี่ยวข้องกับด้านสิทธิมนุษยชนเท่านั้น มีหลากหลายหน่วยงานที่ได้ให้ความสำคัญและเล็งเห็น

ถึงปัญหาของสตรี รวมถึงได้เข้าไปให้ความช่วยเหลือในหลายลักษณะด้วยการดำเนินงาน และมีส่วนร่วมในการผลักดันกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนให้เกิดขึ้นในประเทศไทยขึ้นจนสำเร็จ

หน่วยงานภาคเอกชนมีบทบาทอย่างมากในการให้ความคุ้มครองสตรีในทุกระดับตั้งแต่ผลักดันการกำหนดมาตรฐานในการให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และส่งเสริมสิทธิมนุษยชน การสอดส่องดูแลรัฐให้เคารพและปฏิบัติตามหลักกฎหมายสิทธิมนุษยชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย ทั้งนี้การมีส่วนร่วมขององค์กรภาคเอกชนจะมีมากหรือน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และขอบเขตอำนาจหน้าที่ของแต่ละองค์กรซึ่งแตกต่างกันไป

หน่วยงานภาคเอกชนที่ให้ความคุ้มครองสตรีในไทย ส่วนใหญ่จะจัดตั้งในรูปแบบของมูลนิธิ ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือสตรีที่ตกเป็นเหยื่อของความร้ายในสังคม และให้คำแนะนำแก่สตรีในหลายด้าน ซึ่งในที่นี้จะขอยกตัวอย่างของ 2 หน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือด้านสิทธิมนุษยชนโดยเฉพาะปัญหาที่เกิดขึ้นกับสตรี

(1) มูลนิธิปวีณา หงสกุลเพื่อเด็กและสตรี มีหลักในการทำงานที่นำมาสู่ความเป็นมาของมูลนิธิ คือ การละเมิดสิทธิของเด็กและสตรี เป็นปัญหาที่สำคัญและหยั่งรากลึกในสังคมไทย ผู้ที่ด้อยโอกาสมักจะได้รับผลกระทบที่รุนแรงจากผู้ที่มีอำนาจมากกว่าอยู่เสมอ ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของเราทุกคน ในการช่วยกันสอดส่องดูแลเพื่อไม่ให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบ การทำร้าย การทารุณกรรมเกิดขึ้นในหมู่ของสตรีและเด็ก ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มคนที่อ่อนแอในสังคม มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ถูกละเมิดสิทธิ และถูกทารุณกรรมในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนการฟื้นฟูด้านร่างกายและจิตใจ
2. เพื่อช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ได้รับเคราะห์กรรมและไร้ที่พึ่ง ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข
3. เพื่อส่งเสริมและพัฒนารายได้ เสริมทักษะแก่เด็กที่ยากไร้และด้อยโอกาส
4. เพื่อส่งเสริมกิจกรรมด้านวัฒนธรรมไทย

จากผลการปฏิบัติงานของชุดเฉพาะกิจ ส.ส.ปวีณา หงสกุล เพื่อช่วยเหลือเด็กและสตรีได้ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี และได้รับความสนใจจากประชาชนและสื่อมวลชน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนให้ความร่วมมือด้วยดีตลอดมา เพราะประชาชนเป็นจำนวนมากที่ถูกละเมิดสิทธิ และผู้พบเห็นได้มาร้องเรียนทางโทรศัพท์ ตู้ ปณ.222 รามอินทรา และที่สำนักงาน ส.ส.ปวีณา หงสกุล เพื่อขอความช่วยเหลือในกรณีถูกละเมิดสิทธิ เช่น ล่อลวงค้าประเวณี ข่มขืน ทารุณกรรม ฯลฯ และท่านได้ร่วมออกไปปฏิบัติการช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ถูกละเมิดสิทธิ ทันทต่อเหตุการณ์ และสามารถนำผู้กระทำผิดมาลงโทษได้ทุกครั้ง

(2) ศูนย์ข้อมูลคนหายเพื่อการคุ้มครองผู้มีบทบาทและภารกิจ ในการทำหน้าที่ให้คำปรึกษากรณีการหายตัวออกจากบ้านของคนในสังคม โดยวิเคราะห์ข้อเท็จจริง เพื่อประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐในการดำเนินการติดตามคนหาย ตั้งแต่กระบวนการขึ้นพนักงานสอบสวนและกระบวนการสืบสวนเพื่อติดตามตัวคนหาย

บทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งของศูนย์ข้อมูลคนหาย คือ การสร้างนวัตกรรม จากประสบการณ์ในการรับแจ้งคนหาย ในรูปแบบของงานด้านวิชาการ เช่น คู่มือในการติดตามคนหาย ประเภทต่างๆ และคู่มือกฎหมายในการติดตามคนหาย ฯลฯ ทั้งนี้ งานเชิงวิชาการดังกล่าว จะเกิดคุณูปการต่อครอบครัวคนหายโดยตรงในการติดตามคนหายอย่างมีขั้นตอนและแบบแผนที่ถูกวิธี

บทบาทเชิงรุกต่อสังคมของศูนย์ข้อมูลคนหาย อีกประการหนึ่ง คือ การผลักดันประเด็นทางสังคมที่มีผลต่อสถานะความเสี่ยงในการหายออกจากบ้านของคนในสังคม ให้เกิดการแก้ไขในเชิงนโยบาย โดยให้เกิดผลระยะยาวในการลดจำนวนคนในสังคมที่หายออกจากบ้าน ตลอดจนทำให้เกิดกลไกติดตามคนหายที่มีประสิทธิภาพต่อไปในสังคม

ศูนย์ข้อมูลคนหายเพื่อต่อต้านการค้ามนุษย์ มูลนิธิกระจกเงา ในฐานะของเพื่อนร่วมทางของครอบครัวคนหาย มุ่งหวังที่จะเป็นกำลังใจและอยู่เคียงข้างครอบครัวคนหาย ในวิกฤติแห่งการพลัดพราก ซึ่งยังคงเป็นปัญหาหนึ่งของสังคมที่ขาดคนเข้าใจและเหลียวแล